

Міністерство освіти України
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славистичного університету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет ім. С.Я. Дем'янчука

Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан
та перспективи розвитку

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару

Рівне – 2007

ББК 80.4

С 48

УДК [811 + 82] = 16

Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвузівського семінару. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Упорядники - кандидат філологічних наук, доцент

Самборська І.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

Відповідальний за випуск - кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

*Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 26 жовтня 2007 року)*

Матеріали публікуються в авторській редакції.

поэт”) и позднее (“Кому на Руси жить хорошо”). Именно о таком Гоголе говорил он в письмах: “Вот честный-то сын своей земли. Больно подумать, что частные уродливости этого характера для многих служат помехою оценить этого человека, который писал не то, что могло бы более нравиться, и даже не то, что было легче для его таланта, а добивался писать то, что считал полезнейшим для своего отечества. И погиб в этой борьбе, и талант, положим, свой во многом изнасиловал, но каково самоотвержение. Как ни озлобляет против Гоголя всё, что нам известно из закулисного и даже кой-что из печатного, а всё-таки в результате это благородная и в русском мире самая гуманная личность – надо желать, чтоб по стопам его шли молодые писатели в России”.

В творчестве Некрасова идея наследования духовного опыта органична и очень важна. В стихотворении “В день смерти Гоголя” (1852) образ Николая Васильевича становится символом писателя – гражданина; здесь впервые возникает столь характерный для некрасовской лирики мотив любви – ненависти.

Со всех сторон его кланут
И, только труп его увидя,
Как много сделал он, поймут,
И как любил он – ненавидя!

У Некрасова был редкостный дар: он как никто умел восхищаться душевной красотой своих сподвижников. Поэт создал хвалебные гимны, в которых он воспевае́т Белинского, Гоголя, Шевченко и др. – плеяду дорогих его сердцу друзей. Этими гимнами он стремится создать как бы некий пантеон для демократии, для её будущих молодых поколений, пантеон её героев и мучеников.

Король О.Ю.

(Рівненський державний гуманітарний університет)

ПОЕТИКА ЛІРИКО-АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ОПОВІДІ В РОМАНІ І.БУНІНА «ЖИТТЯ АРСЕНЬЄВА»

Роман „Життя Арсеньєва” – один з найбільш вагомих ліричних творів І. Буніна емігрантського періоду. Головним джерелом ліризму в романі є сповідальна форма оповіді. Даний твір є унікальним за своєю жанровою природою, що до сьогодні

лишається невизначеною. Більшість сучасників Буніна розглядала „Життя Арсеньєва” як автобіографію. Однак сам письменник рішуче заперечував їм, стверджуючи, що „можливо в „Житті Арсеньєва” і, насправді, багато автобіографічного, але говорити про це не є справою критики художньої /1, 47/.

Сучасні дослідники по-різному визначають жанр бунінської книги. Філософ Ф. Степун називає роман „Життя Арсеньєва” „частково філософською поемою, а частково симфонічною картиною Росії” /2, 101/. Дослідник О. Михайлов у своєму нарисовому дослідженні „Суворий талант” характеризує даний твір як „вільний лірико-філософський монолог” /3, 209/. Літературознавець Г. Курляндська у статті „Авторська позиція І. Буніна в романі „Життя Арсеньєва” подає своє визначення даного твору як „лірико-філософської поеми у прозі” /4, 58/. Л. Нікулін називає роман навіть „циклом поезій у прозі” /5, 146/. У всіх цих визначеннях підкреслюється ліричний характер книги. Але не менш очевидною є її епічність. М. Штерн у монографії „У пошуках втраченої гармонії: проза І. Буніна 1930-1940рр” називає „Життя Арсеньєва” „визначним взірцем філософської прози письменника, для якої завжди був характерним тісний взаємозв’язок епічного та ліричного” /6, 97/.

Глибокий зв’язок роману з ліричною поезією виявляє себе, перш за все, у посиленні ліричного начала, в якому визначальне місце посідає автор-оповідач. Він є єдиним наскрізним героєм, що органічно поєднує всі п’ять частин роману. Уся художня система твору будується за законами автобіографічної оповіді.

У романі співіснують дві точки зору: автора-оповідача – зрілого митця зі своїми, вже складеними, поглядами на людину, її місце в житті, і в той же час – героя-юнака Альоші Арсеньєва, його ставлення до подій, ніби „з середини юності”

А. Саакянц справедливо зауважує, що Бунін писав „Життя Арсеньєва”, ніби стискаючи час, з’єднуючи декілька років в один рік /7, 572/. Це ущільнення часу письменник здійснював не лише в напрямку нашаровування подій, що відбувались у різні періоди, а й у вигляді накладання внутрішніх душевних переживань героя. Інакше кажучи, за інтенсивністю почуттів та думок „арсеньєвський” рік – це декілька „бунінських” років, а сам Олексій Арсеньєв – є ніби „концентрований” автор, в головних рисах його особистості.

У романі „Життя Арсеньєва”, як і в багатьох мемуарно-біографічних творах, постійно взаємодіють план минулого і план

теперішнього оповідача, спостерігається вільний перехід з одного часового виміру в інший. Художній час роману характеризується зворотністю, нелінійністю та багатомірністю.

У творі наявні чотири основні часові системи: теперішнє (час, з якого ведеться розповідь), минуле (час дитинства та юності героя), історичне минуле (відомості про давно минулі часи) і позачасовий план вічності, присутній у думках та почуттях героя.

Різночасові події часто поєднуються в романі на підставі асоціацій, що випадково виникли в авторській свідомості. Основним способом поглиблення часової перспективи є прийом, який умовно можна назвати „спогади у спогадах”, що базується на співставленні двох часових планів тексту - минулого і сучасного оповідача – і пов’язаний з розширенням першого з них. Автор-оповідач переноситься в момент опису події минулого, але наводяться його спогади в той часовий відтинок, який сам є одним з об’єктів його спогадів. Так, наприклад, випадкова зустріч Альоші Арсеньєва в гімназичні роки з дівчинкою під час прогулянки в міському садку залишила в його душі незабутнє враження і слугувала поштовхом для подальших спогадів на протязі всього життя: „Перед раковиной на площадке, бил среди большого цветника, орошая его прохладным водяным дымом, раскидистый фонтан, и мне навсегда запомнилась его свежесть и прохладный, очаровательный запах обрызганных им цветов, которые как я узнал потом, назывались просто «табак»: запомнились потому, что этот запах соединился у меня с чувством влюбленности, которой я впервые в жизни был сладко болен..., и всю жизнь вспоминал от времени до времени и эту барышню, и свежесть фонтана, и звук военной музыки, как только слышал этот запах” /8, 59/.

Однією з головних особливостей роману є послаблення ролі сюжету, причинно-наслідкових зв’язків між подіями. В „Житті Арсеньєва” події викладаються стисло, ледве окреслено, зразу ж поступаючись місцем переживанням и роздумам, що ними викликані. Фабульну основу твору складають події характерні для мемуарно-біографічних творів: народження героя, його дитинство, юність, історія його сім’ї. Форма оповіді у творі переважно асоціативно – приєднувальна, монтажна. В романі часто зустрічаються традиційні для автобіографічної прози постійні сигнали мемуарної орієнтації типу: пам’ятаю, пригадую.

Риторичні рефлексивні питання, оклики, а також прийом ліричного замовчування є засобами створення ліричної експресії роману.

„Життя Арсеньєва” – роман-спогад. Однак у творі автор воскрешає не дитинство і юність Олексія Арсеньєва, а спогади про них. В цьому полягає суттєва відмінність даного роману від інших автобіографічних творів.

Серед інших особливостей роману виділяють наявність в ньому стійких лейтмотивів, що проходять через увесь твір. Таким є, передусім, мотив радості життя, що втілюється у предметних образах оточуючого світу: запахах, кольорах, світлі, формах. Арсеньєв постійно захоплюється земним буттям, природою. „Радість”, „радісно” – улюблені слова героя. Літературознавець В. Вейдле зауважив, що „Життя Арсеньєва” написано в цілому в окличному тоні як велична, сповнена жаху і захоплення ода, що возвеличує і прославляє /9, 425/.

Через всі розділи і сторінки роману проходить мотив смерті. Все життя героя проходить під знаком смерті „Люди совсем неодинаково чувствительны к смерти,- отмечает герой – Есть люди что весь век живут под её знаком, с младенчества имеют обостренное чувство смерти (чаще всего в силу столь же обостренного чувства жизни)... вот к подобным людям принадлежу и я»... /8, 25/

Вперше зі смертю Альоша Арсеньєв зустрічається в дитинстві, ставши свідком смерті свого друга, підпаса Сеньки, який злетів в урвище разом з конем. Перше знайомство зі смертю було сприйняте героєм як „событие страшное и огромное”. „Не Сенька дал мне понятие о смерти. Я и до Сеньки знал и в известной мере чувствовал её. Однако благодаря ему почувствовал я её первый раз в жизни по-настоящему. Я впервые ощутил тогда, что она порой находит на мир истинно, как туча на солнце, вдруг обесценивая все наши дела и вещи” /8, 25/.

У першій книзі роману герой згадує про наступні смерті: молодшої сестри Наді та бабусі, які „как будто плетью, стегали болью прежнюю юношескую душу” /8, 38/.

З мотивом смерті нерозривно пов’язаний в романі „ Життя Арсеньєва”, як і в багатьох інших творах Буніна, мотив кохання. Так, після розповіді про своє перше кохання – Анхен, герой одразу ж згадує свої відчуття в момент отримання звістки про смерть свого дядька.

В наступному розділі слова диякона, що відспівує померлого несподівано поєднуються у свідомості героя з образом коханої дівчини, у вікні якої він бачить вогник „Возвышают реки голос свой, возвышают реки волны свои,- подумал я, и огонёк лучисто задрожал у меня в глазах от новых слёз,- слёз счастья, любви, надежд и какой-то иступлённой, ликующей нежности” /8, 93/.

Історія кохання Олексія Арсеньєва і Ліки, головної жінки його життя, також тісно пов'язана з мотивом смерті, який слугує своєрідним обрамленням оповіді про їх почуття. Перша зустріч героя з Лікою відбувається на тлі жалобної процесії. І, нарешті, у фіналі роману мотиви любові і смерті пов'язуються повідомленням про смерть Ліки.

Багаточисленні смерті, свідком яких стає Арсеньєв, є умовними сигналами переходу на інший позачасовий рівень вічності, оскільки спонукають героя до роздумів, самозаглиблення над сенсом людського буття, звертання до своєї прапам'яті.

Іншим наскрізним мотивом роману є мотив дороги. Головний герой зображений майже завжди в русі, в дорозі. Він постійно розширює свій життєвий простір, пізнаючи світ і людей, накопичуючи нові враження і відчуття, які потім стають основою його творчості. Ще з дитинства Олексій відчуває непоборну потребу нових вражень, активної діяльності. Зовсім юним Арсеньєв полишає рідний дім і вирушає у довготривалу подорож: „Те смутные думы, с которыми я выехал, были полны необыкновенной грусти и нежности ко всему тому, с чем я только что расстался... Но была в этой грусти и большая тайная радость, счастье наконец-то осуществившейся мечты, какой-то свободы и воли, движение (к чему-то тем более заманчивому, чем совсем еще неопределенно было оно)” /8, 139/.

За час цієї подорожі Арсеньєв відвідав Орел, Харків, Севастополь, Київ, Курськ, Путивль, згодом, вже працюючи в редакції орловської газети „Голос”, він побував у Смоленську, Вітебську, Полоцьку, Петербурзі, Москві. Загалом, у романі нараховується близько 60 міст, прямо чи побіжно згаданих у романі „Життя Арсеньєва”.

Згадуючи свої юнацькі подорожі, Арсеньєв розповідає не лише про наступні мандри (Зальцбург, південь Франції), але й про уявні (ті, які він сам собі уявляє). Так, наприклад, перебування в Криму, Севастополі, пов'язується в спогадах героя з уявленням днів кримської війни і сприймається ним як подорож у молодість

батька. Поїздка до Києва, Путивля викликає в уяві Арсеньєва далекі часи царювання князя Ігоря Святославича. Таким чином герой маже до безкінечності розсуває горизонт свого життєвого простору, в його свідомості не існує нездоланих життєвих кордонів.

Художній час і простір у пам'яті Олексія Арсеньєва існують невіддільно. Пам'ять займає одне з центральних місць у творчості Буніна. Письменник вважав, „что недавнее еще недостойно памяти – еще не преображено, не облечено в некую легендарную поэзию. Потому-то и для творчества нужно только отжившее, прошлое”... /8, 106/. Пам'ять для Буніна основа зв'язку людини зі світом, можливість подолання часу, простору, смерті. „Нет в мире смерти, нет гибели тому, что было, чем жил когда-то! Нет разлук и потерь, доколе жива моя душа, моя Любовь, Память” /8, 166/ - писав він в оповіданні „Троянда Іерихона”.

У романі „Життя Арсеньєва” спогади героя про дитинство та юність взаємодіють з його спогадами про життя душі до даного земного буття, з пам'яттю про освоєння світу в іншому втіленні. Так, читання в дитинстві „Дон Кіхота”, „Робінзона”, викликає в душі героя відчуття причетності до інших віків та країн. „Я посетил на своём веку много самых славных замков Европы, и бродя по ним, не раз дивился: как мог я, будучи ребенком..., так верно чувствовать древнюю жизнь этих замков и так точно рисовать их себе? Да, я когда-то к этому миру принадлежал”... /8, 31/.

Таким чином, мотив власного нерозривного зв'язку з всесвітом, мотив прапам'яті є визначальним, виконує формотворчу функцію в романі. Пам'ять і прапам'ять стають для Арсеньєва головною ланкою зв'язку теперішнього та далекого минулого.

Отже, роман „Життя Арсеньєва” можна умовно визначити як синтезовану лірико-епічну автобіографічну оповідь, при чому ліричне начало набуває в художній структурі роману домінуючого значення. Ліризм твору і наявність в ньому рис поетики автобіографічної оповіді свідчать про новаторське освоєння Буніним міжжанрових здобутків. В результаті такого творчого синтезу митець формує безпрецедентну жанрову форму, що не вкладається у встановлені кордони теоретичних визначень.

Література

1. Бабореко И.К. И.А. Бунин: Материалы для биографии. – М., 1983.

2. Степун Ф.И. Иван Бунин / Встречи. – М., 1998 – С. 90-103.
3. Михайлов О.Н. Строгий талант: И. Бунин: жизнь, судьба, творчество. – М., 1976.
4. Курляндская Г.Б. Авторская позиция И. Бунина в Романе „Жизнь Арсеньева” //Материалы научной конференции - Орел, 1974 – С. 35-66.
5. Никулин Л.В. Роман или автобиография?: „Жизнь Арсеньева” И. Бунина //Москва. – 1961. - № 7. – С. 146-148.
6. Штерн М.С. В поисках утраченной гармонии: Проза И. А. Бунина 1930-1940гг. – Омск, 1997.
7. Саакянц А.А. Проза позднего Бунина. – М., 1998.
8. Бунин И.А. Жизнь Арсеньева/ Бунин И.А. Собр. соч. В 6 т. – Т. 4. – М., 1993-2000. – С. 25-185.
9. Вейдле В.В. На смерть Бунина//И. А. Бунин. Pro et contra. – СПб., 2001. – С. 419-425.

Хмель В.А.

(Рівненський державний гуманітарний університет)

СОЦІАЛЬНІ Й ФІЛОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЕННЯ АНТИРЕЖИМНОГО ФОЛЬКЛОРУ

У культурному просторі світових спільнот словесна творчість займає одне з вагомих місць. Вона засвідчує необмежену фантазію народної душі з одного боку, з іншого – нерідко виражає актуальні для частини чи й цілого суспільства думки. Історія фольклору переконує, що народна словесність втілювала суспільну думку ще з давніх часів. У ній простежувалась інформація не лише про конкретні події і пов'язані з ними ситуації, але й їх оцінка, що нерідко ділила спільноту на прихильників та опонентів. Архетипна диференціація соціального світу сягає міфологічної доби: усе починалося з хаосу. Міфологема Хаосу частково трансформувалась у Космос. Об'єктивовані людиною у божества міфічні сили по-різному діяли у конкретних природних чи соціальних обставинах та ситуаціях. Уже в сформованих ритуалах та діях можна спостерігати деякі імітативні поведінкові типи божеств різного плану, яких можна сприймати як аналогічні проєкції спільнотної поведінки. Відомо, що неодмінною складовою ритуальної дії було слово. Як

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Воробьева Л.М. Слово и его значение: к вопросу о внутренней форме слова	6
Чеберяк А.М. Комунікативні ролі автора і адресата у реалізації мовленнєвого жанру „відкритий лист”	9
Мандрик Н.В. Джерела східнослов'янських граматичних традицій (XI – XIII ст.)	13
Самборская И. Н. Функционирование образных архетипов в современном русском языке	17
Сербина Т.Г. Приемы использования логоэпистем в русскоязычных газетах Украины	21
Совтис Н. М. Фонетична й граматична адаптація українських лексичних запозичень до норм польської літературної мови	26
Смерчко А. А. Авторська трансформація фразеологізмів	29
Кондзеля Е. С. Перформативы как средства выражения побудительности в русском и польском языках	33
Степанова О. І. Про деякі параметри зіставних досліджень (на матеріалі української та російської мов)	37
Мединська Н.М. Вираження семантики дистрибутивності в дієсловах з подвійними префіксами в сучасній українській та російській мовах	40
Шульжук Н.В. Основні питання лінгвістичної теорії діалогу	44
Щербачук Н. П. Особливості функціонування та морфологічне вираження детермінантів у діалогах	48
Вовчук Н.И. Коннотативность поэтических новообразований ...	51
Лукашенко Ю. Національно-культурна специфіка номінацій жінки в польській розмовній мові	57
Ващук К. Емоційно-експресивна лексика у польській пресі	61
Сорока М. Віддієслівні іменники у сучасній польській мові (структурно-семантична та стилістична характеристика)	66
Любінська Н. Парадигматичні відношення дієслів руху в сучасній польській мові	70

Дем'яненко І. Фразеологія польського студентського сленгу (на матеріалі словника Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. -Lublin, 1994)	74
Мичко І. Особливості вживання числівників у конфесійному стилі	78
Глодовська О. Мовні особливості казок О.С.Пушкіна	81
Примак Е. Речевої етикет в письмах А.С.Пушкіна.....	86
Кононенко М. Антропоними в романе М.А.Булгакова «Мастер и Маргарита»	90

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛІТЕРАТУР У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Матчук А.Л. Слово як феномен людського буття	96
Гнатів Т. О. „Українська школа” та Юліуш Словацький в контексті українсько-польського пограниччя	102
Миронюк В.М. Особливості хронотопу у творчості Марка Черемшини	105
Старух О.В. Проблема самоідентифікації жінки у повісті Н.Зборовської „Валя”	110
Синевич Б. М. Літературознавчий дискурс 20-х років: тексти і контексти.....	115
Нестерук С.М. „Неоміфологізм” в контексті художніх пошуків письменників ХХ століття.....	125
Матвейчук М.И. Лирическая проза о великой отечественной войне	132
Белова С.А. Особливості конфлікту та героя в романах Б.Акуніна.....	146
Мазяр В.В. Литературные портреты современников Н.А.Некрасова	152
Король О. Ю. Поетика лірико-автобіографічної оповіді в романі І.Буніна „Життя Арсеньєва”.....	155
Хмель В.А. Соціальні й філологічні аспекти творення антирежимного фольклору	161
Липинская О. «Евгений Онегин» А.С.Пушкіна как роман в стихах: традиции и новаторство.....	167
Дячук І. Своєрідність поезики Йосипа Бродського (1958-1972 років творчості).....	173

Басюк І. Проблема злочину і кари в романі М.Булгакова „Майстер і Маргарита”	176
Гончарук О. Гейне в українських перекладах.....	182

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Груба Т.Л. Проблема мовної особистості в сучасній психолінгвістиці та лінгводидактиці	187
Лещенко Г. П. Проблема формування комунікативної компетенції школярів у російській та українській лінгводидактиці	192
Свірчук Т. І. Проблема статусу соціокультурної компетенції у навчанні мов.....	197
Овдійчук Л. М. Взаємодія мистецтв на уроках української та зарубіжної літератури	201
Довгалець Л. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках української мови у 5 класах.....	205
Суहाцька Л. Особливості побудови системи вправ з розвитку діалогічного мовлення	211
Колосинська М. Комунікативна гра як засіб реалізації мети і завдань шкільної мовної освіти.....	218
Хомич Н. Вивчення життя та творчості Ольги Кобилянської у школі на основі особистісно зорієнтованого навчання	222
Шолудько О. Вивчення життя і творчості Василя Стуса у школі із застосуванням методу проєктів.....	227
Відомості про авторів.....	232

Наукове видання

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару
„Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан та перспективи розвитку”

Упорядник – Самборська І.М.
Відповідальний за випуск – Сербіна Т.Г.
Комп'ютерна верстка – Третьак О.Ю.

Підписано до друку 21.11.2007 р. Формат 60х84 1/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 12,05. Обл. вид. арк. 12,05.
Замовлення № 25/1 Наклад 100.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

ББК 80.4

М 34

УДК [811 + 82] = 16

Матеріали міжвузівського семінару „Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.